

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Nº 28 (1636) 10 fevral 2018-ci il

Xan əmi haqqında xatirə yazmaq həmişə məni düşündürüb, lakin həm də fikirləşmişəm ki, sənət dünyasını, şəxsiyyətini, insanı keyfiyyətlərini, bütövlüyüünü, mənəvi dünyasını ona layiq əks etdirə biləcəyəm mi? İndinin özündə də xanəndənin "Segah"ının "zili" və "müberriğə"si qulaqlarında səslənərək şəffaf dağ şəlaləsi kimi zirvədən axıb

sümü başlayanda şəhərə səs yayıldı ki, Xan gəlib. Hami onu kənardan da olsa, görməyə tələsərdi. Şəhərə çıxan hər bir kəs "Meydan bulağı"ndan "Bazarbaşına" nəzər salanda qəddi-qəmətli, uca boylu, şux yerişli, yaraşıqlı, bir əlində təzə həsir zənbil, ağızında demisi olan Xan əmini uzaqdan tanıydılar. Xan əmi nə qədər Şuşada qalardı, əmim özü onun ardınca gedər ve evə

Yay aylarının birində anam məni bazara göyərti almağa göndərmişdi. Xan əmi kənddən getirilmiş çox gözəl, sarı, uzunboğaz "düşəst" armudu satan kəndli ilə səhbətləşərək, qiyməti bir qədər aşağı salmayı təklif edirdi, lakin kəndli heç cür razılaşmadı. Xan əmi məcbur olaraq "Mən Xan əmiyəm də, məni tanımadın?" Əfsuslar olsun ki, həmin kəndli Xan əmini tanı-

zon, tessituralı gur səs və güclü nəfəs Yaradanın ona bəxş etdiyi zəngin xəzinə idi. Qocaman sənətkarlar söyleyirmişlər ki, belə bir səs yalnız Hacı Hüyüdə olub.

Əmim Bakıya köçəndən sonra mühəribədə aldığı zədədən ağır xəstə yatarkən Xan əmidən səhbət düşdü və mən soruştum ki, Xan əmi indinin özündə də belə yaraşıqlıdır, bəs gəncliyində necə

dir hadisə idi. O, özünəməxsus dağ şəlaləsi kimi bühlür və şəffaf səsi ile ustadları hesab etdiyi Cabbar Qaryagdıcıoğlu-nun, Seyid Şuşinskiyin və İslam Abdullayevin sənət yolunu davam etdirmiş və Qarabağ muğam məktəbini daha yüksək zirvələrə qaldırmışdır.

İstedadına görə xalqımız tərəfindən hələ gəncliyindən ona verilən məşhur təbrizli xanəndə Əbülləsən xan İq-

BÜLLUR SƏS XƏZİNƏSİNİN SAHİBİ

tökülür, qarşısına çıxan bütün maneələri aşaraq Xəzərə qovuşur.

Görkəmlı müsiki tədqiqatçısı Firudin Şuşinski uzun illər apardığı tədqiqatlar və müşahidələr əsasında Xan Şuşinskiyin sənət fərdiyyətini və fenomen istedadının geniş təhlilini vermiş, sanki yeni bir söz demək imkanımızı əlimizdən almışdır. Firudin Şuşinskiyin həm də bu dahi sənətkarla uzun illər sıx dostluq əlaqələri var idi. Bu möhkəm dostluğun nəticəsi idi ki, Xan əmi ona "Firi bala" deyə müraciət edərdi.

Xan əmi həm də ailəmizin çox sevilən, əziz və böyük dostu idi. Hələ 1936-ci ildə Xan Şuşinski Şuşadakı evimizin yuxarı mərtəbəsindəki böyük zalında atamın toy məclisində iştirak etmişdi. O vaxtlar onun 35 yaşı varmış. Təsəvvür edirəm ki, bu yaşda Xanı dinləmək necə böyük xoşbəxtlik idi. Bu, o vaxtlar idiki, repressiya tufanları artıq qapılıları döyürdü. Atamın dağısı Şükür bəy Köçərlinin bəlkə də ürəyinə dammışdı ki, son dəfə olaraq ailəmizin sevimliyi Xan əmini dinləyir. Anamın xatirəsində məclisde oxunan bu sözlər də ömürlük hafızəsinə həkk olunmuşdu.

Gözəlim, gel yaxınlaş da mənə,
Çün sabahın göz yaşı var.
Gün gelər, saç ağarar, bel bükülər,
Qalarsan gəncliyə həsrət,
O da keçmişdə qalar.

Repressiya hadisələri, mühabibənin ağrı-acıları da Xan əməyi olan sevgini azaltmadı, əksinə, daha da ülviləşdirdi. Xan əminin əmim Hidayətə çox isti və səmimi münasibələri var idi. Şuşada yay möv-

dəvət edərdi. Həyat yoldaşı Sayat xala çox əla aş dəmləyərdi. Xan əmi çox mahir nərd uстası idi. Zəri stekanda silkəleyərək atardı və rəqibini də buna məcbur edərdi. Bu xüsusiyyət onun necə bir halal insan olmasının daha bir ifadəsi idi. Biçlik işlədərək zəri cütləməyi xoşlamazdı. Əmim onunla nərd oynamaqdan böyük zövq alardı.

Xan əmi olduqca həssas və qəlbə kövrək bir insan idi. Xanəndələrimizdən biri radio-da "Qarabağ şikəstəsi"ni ləntə yazdırarkən Səməd Vurğunun "Azerbaijan" şeirində çox ciddi təhrife yol vermişdi. "Havalansın Xanın səsi" əvezinə, "havalansın elin səsi" ifadəsini işlətmışdi. Bu, Xan əminin ürəyinə toxunmuşdu. Filarmoniyanın bağında həmkarları ilə əyləşərkən "o nedir ə elə, oxuyur "havalansın elin səsi". Bəyəm Səməd elə sözü yazıb!?"

Xan əminin bu sözü yuxarıllaşılara çatmış və elə həmin gündə o yazını fonotekanın fonundan ləğv etmişdilər.

Məlumdur ki, Xan əminin Səməd Vurğunla çox səmimi və sıx dostluq əlaqələri var idi. Səməd Vurğun Xan əminin "Segah"ını, xüsusilə "Yətim Segah"ını, "Qarabağ şikəstəsi"ni, "Mirzə Hüseyin Segahı"ni çox sevərmiş. Səməd Vurğundan söz düşəndə qaşları çatılar, xəyalə dalar, deyərmiş ki, o qədər ölməli pis adamlar var ki, Səməd niyə belə tez dünyadan köcdü?

Xan əmi çox yüksək mənəviyyat sahibi idi. Məclislərin birində ona içki təklif edilmiş, o isə qəti imtina edərək "Cənəm, bu səs mənə xalqın əmanetidir. Əmanətə xəyanət olmaz" demişdi.

madı, hətta məndə o kəndliyə qarşı ikrah hissi oyandı.

Qarabağ hadisələri başlayarkən məlum oldu ki, Şuşanın azərbaycanlılar yaşayan əksər kəndlərində nə radio qovşağı, nə də elektrik xətti yox imiş. Kənd sakinləri iki yüz il bundan əvvəl olduğu kimi neft lampalarından istifadə edirmişlər. Mən həmin kəndlinin Xan əmini o vaxt niyə tənimadığını indi başa düşmüşdüm. Şuşanın özündə belə, gecələr şəhər yarıqaranlığa bürünerən eyvanımızdan ermənilər yaşayan Şuşakəndin, Keşikəndin, Qırızibazarın bərq vuran işıqları aydın görünürdü.

Dahi Üzeyir bəy öz çıxişlarında dəfələrlə Xanın səsinə və sənətkarlığına çox yüksək qiymət vermişdir. Üzeyir bəy dən səhbət düşəndə deyərmiş ki, "Üzeyir bəy ayrı adam idi. Belə insan dünyaya beş yüz ildən bir gələr. Onunla heç kəsi bir tərəziyə qoymaq olmaz". Cabbar Qaryagdıcıoğlu isə gənc Xanı dinlədikdən sonra onu "gələcəyin ən gözəl oxuyanı" adlandırmışdı. Xanda olan geniş diapa-

idi? Əmim xeyli xəyalə dala-raq cavab verdi ki, Xan gəncliyində ən gözəl qızdan da gözəl oğlan idi. Əmim rəhmətə gedəndə Xan əmi Firudin Şuşinski ilə dəfn mərasimində və yas məclisində iştirak etdi.

Həyat yoldaşının kiçik bacısı Gülnarə Xan əminin qızı Bəyimxanımla 190 nömrəli məktəbin ikinci sinfində oxuya-rək gəlib evdə danışmış ki, Xan əminin qızı bizimlə oxuyur. Evdəkilər uşağın bu sözüne elə də əhəmiyyət verməyərək bir müddətdən sonra başa düşürlər ki, Xan Şuşinskiyin qızı onunla bir sinifdə oxuyur.

Onun sənəti bugünkü xanəndələrimizə də örnək, nümunə ola bilər. Ağayana qəməti, oturuşu, səlis və aydın diksiyası vardi, müğamların zil məqamlarında belə, sifetinin cizgilərinin gərginliyi hiss olunmadı, səsində müxtəlif üsullarla istifadə etməsi, ağızını çox geniş açmaması onun yaddaşalan sənət fərdiliyi və mədəniyyəti idi. Onun səs diapazonu üç oktavdan da kənara çıxdı. Vokal sənətinə lirik tenor üçün bu, çox na-

balın Xan adını daşımaqla həm də əsil-nəcabətinə görə Qarabağ xanlığının əsasını qoyan bacarıqlı sərkərdə və dövlət xadımı Pənahəli xan Cavanşir nəşlinin davamçısı kimi əyilməzlik və mərdanəlik xüsusiyyətlərini iç dünyasında yaşadırdı. Şuşada 1979-cu ilin yay mövsümü başlamışdı. Xan əmi gəlməmişdi. Mart ayının soyuq bir yaz gecəsində Bakıda dünyasını dəyişmişdi. "Topxana" məşəsinin qaşları çatılmış, "Üçməx" zirvəsi xəyalə dalmışdı, "Daşaltı" çayının zümrüdməsi yanlıqlı bir bayati çağırırdı.

Üzüyün qəssiz qaldı,
Çəmənin quşsuz qaldı.
Ay aman, Xan əmi getdi,
Şuşamız başsız qaldı.

Axşam düşürdü. "Bazarbaşı"ndaki gücləndirici radionun səsi ürəkləri titrədərək dalğalandı. Ətrafa yayılırdı. Xan əmi "Qarabağ şikəstəsi" oxuyurdı.

Axşam üstü qoy uzaqdan,
Havalansız Xanın səsi,
Qarabağın şikəstəsi.

Sən dünyaya ısfəndiyar kimi gəldin. Lakin təkrarlanmaz sənətinə müğamlarımızın xanı, sultani, şahı zirvəsinə yüksəldin. Yüz illər sonra da dahi Səməd Vurğunun "Azerbaijan" şeirini oxuyanlar Xan adlı məşhur bir Azərbaycan xanəndəsinin varlığını bir daha xatırlaya-caqlar. Gün gələcək, doğma Şuşanda sənin özünə layiq əzəmətli heykəlin ucalacaq.

Hacı Tahir Əzim
Musiqiçunas

ƏDALƏT •

10 fevral 2018-ci il